

Κύπρος: οικονομία και επιχειρήσεις, 50 χρόνια, 1960-2010

Ομιλία του Αθανάσιου Ορφανίδη, Διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου,
στην Παρουσίαση της έκδοσης του Ιστορικού Λευκώματος του δημοσιογράφου Ιωσήφ Π.
Ιωσήφ

Λευκωσία, 1 Ιουνίου 2010

Όταν αγνοούμε την ιστορία, αναλαμβάνουμε ένα μεγάλο ρίσκο. Με όλες τις αδυναμίες που αντιμετωπίζουμε στη λήψη αποφάσεων σε δύσκολες περιστάσεις, με όλους τους περιορισμούς που θέτει η ανθρώπινη φύση στην κατανόηση της σοβαρότητας των προβλημάτων την ώρα που τα βιώνουμε, η ιστορία συχνά αποδεικνύεται ο καλύτερός μας οδηγός. Και είναι αυτός ακριβώς ο λόγος για τον οποίο αποδέχθηκα την πρόσκληση του φίλου Ιωσήφ να παρουσιάσω το ιστορικό λεύκωμα το οποίο συνέγραψε, «Κύπρος: Οικονομία και Επιχειρήσεις, 50 χρόνια, 1960 - 2010». Μελετώντας τη σύντομη αυτή χρονική περίοδο – 50 χρόνια αποτελούν μόλις μια σταγόνα στη μακρά ιστορία της Κύπρου – ίσως θα μπορούσαμε να αντλήσουμε διδάγματα για το πως να διαχειριστούμε την οικονομική κρίση που σήμερα αντιμετωπίζουμε.

Το ιστορικό λεύκωμα του Ιωσήφ είναι μια έκδοση που κατά τρόπο συνοπτικό επιχειρεί και επιτυγχάνει μια παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων στον τόπο μας και των κρίσιμων οικονομικών γεγονότων που διαδραματίστηκαν από την ανεξαρτησία της Κύπρου μέχρι σήμερα. Ταυτόχρονα όμως και επίσης πολύ επιτυχημένα, γίνεται μια παρουσίαση των κύριων και σημαντικών πολιτικών εξελίξεων που, όπως όλοι κατανοούμε, επηρεάζουν και τις οικονομικές εξελίξεις. Μόνο μέσα από το πρίσμα των πρώτων μπορούν να αναλυθούν επαρκώς και οι τελευταίες.

Γνωρίζω ότι η δουλειά αυτή δεν ήταν εύκολη. Η αναζήτηση στοιχείων ήταν κοπιώδης, πολλές φορές και αποθαρρυντική διότι ενώ για τη σύγχρονη πολιτική ιστορία της Κύπρου υπάρχουν πολλές πηγές πληροφοριών, για την οικονομική ιστορία το αρχειακό υλικό είναι περιορισμένο και διάσπαρτο.

Το ιστορικό λεύκωμα που σήμερα κρατάμε στα χέρια μας είναι μια επετειακή έκδοση με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 50 χρόνων από την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η έκδοση καταγράφει κατά έτος, από το 1960 μέχρι σήμερα, τις κυριότερες οικονομικές

εξελίξεις κάνοντας επίσης αναφορά στα θεμελιώδη στοιχεία της οικονομίας και επιτρέποντάς μας έτσι μια νοητική διαδρομή στο δρόμο που μας έφερε σε αυτό που ονομάστηκε «οικονομικό θαύμα» μετά την τουρκική εισβολή του 1974. Παρουσιάζει επίσης την πιο πρόσφατη οικονομική διαδρομή που μας οδήγησε στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αργότερα στη ζώνη του ευρώ, μη παραλείποντας όμως να κάνει μια στάση στην ιστορία της κυπριακής λίρας, του πρώτου επίσημου νομίσματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, το οποίο αντικαταστάθηκε από το ευρώ την 1^η Ιανουαρίου 2008.

Σε ξεχωριστό δε κεφάλαιο, παρουσιάζει τη σύντομη πορεία της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου ενώ καλύπτει επίσης τις σχέσεις της Κύπρου με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακολουθούν οι ημερομηνίες σταθμοί στην ευρωπαϊκή πορεία του νησιού, γίνεται μια συνοπτική αναφορά στο ευρώ καθώς επίσης και μια παρουσίαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27 σήμερα, κρατών μελών.

Το τελευταίο μέρος του βιβλίου είναι αφιερωμένο στην παρουσίαση μιας σειράς κυπριακών επιχειρήσεων. Στην κυπριακή ιστορία υπήρξαν και υπάρχουν επιχειρήσεις οι οποίες έβαλαν τη σφραγίδα τους στην κυπριακή οικονομία τόσο στα πρώτα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, όσο και στη συνέχεια μετά την τουρκική εισβολή και το «οικονομικό θαύμα» που συντελέστηκε, χωρίς αυτό, δυστυχώς, να αποκλείει και εξαιρέσεις.

Η επιτυχία συνολικά του επιχειρηματικού κόσμου της Κύπρου, θα μπορούσε να αποδοθεί μεταξύ άλλων και στην ιστορική επιχειρηματική παράδοση του νησιού. Οι Κύπριοι, με τη θετική επίδραση των Φοινίκων, λαού πρωτοπόρου στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου τόσο στη ναυτιλία όσο και στην ανάπτυξη εμπορικών συναλλαγών, απέκτησαν εμπειρίες και επιχειρηματική νοοτροπία εφόδια τα οποία φέρουν μαζί τους αιώνες τώρα.

Στις εμπειρίες αυτές και τη θετική νοοτροπία που οι Φοίνικες έφεραν στην Κύπρο, προστέθηκαν και οι ιστορικές αξίες του Ελληνισμού όπως είναι το φιλότιμο, η εμπιστοσύνη και η εντιμότητα. Στα αρχαία χρόνια το εμπόριο δεν στηριζόταν στις λεπτομερειακές νομικές συμβάσεις που καταγράφουν σήμερα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συμβαλλομένων ούτε και στα εξελιγμένα τεχνολογικά μέσα που έχουν στο μεταξύ αναπτυχθεί. Βάση για την πιστή τήρηση των εκατέρωθεν υποχρεώσεων και δικαιωμάτων, αποτελούσε η εμπιστοσύνη μεταξύ των συμβαλλομένων, η εντιμότητα των ανθρώπων και η καλή πίστη.

Στοιχεία που και σήμερα, παρά την ύπαρξη πολλών μέσων διασφάλισης της εγκυρότητας των συναλλαγών, είναι ζωτικής σημασίας και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του πλαισίου εντός του οποίου διεξάγονται οι συναλλαγές. Στοιχεία τα οποία οφείλουμε και να τα προάγουμε και να τα αναπτύσσουμε.

Η Κύπρος μπορεί να μην προχώρησε σε μεγάλο βαθμό στην προσπάθεια εκβιομηχάνισης, πέτυχε όμως – και αυτό είναι προφανές – στην ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα της οικονομίας. Ο πυρήνας της επιτυχίας του τομέα αυτού της οικονομίας εντοπίζεται πλέον στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες. Και είναι σε αυτόν ακριβώς τον τομέα που επιβάλλεται οι συμμετέχοντες να είναι αξιόπιστοι, να προάγουν το πνεύμα εμπιστοσύνης και να πείθουν για την καλή τους πίστη. Δεν θα μιλήσω για τη γυναίκα του Καίσαρα και την ανάγκη αυτή να είναι αλλά και να φαίνεται έντιμη, γιατί αυτό είναι και αυτονόητο και κατανοητό από όλους μας. Θα πω όμως ότι, ειδικά σήμερα που η υφήλιος βιώνει μια πρωτόγνωρη στην πρόσφατη ιστορία της χρηματοοικονομική αναταραχή, οικονομίες μικρές και ευάλωτες όπως της Κύπρου δεν έχουν άλλη επιλογή από το να εκπέμπουν ασφάλεια, σιγουριά και αξιοπιστία.

Όπως γνωρίζετε, η αξιοπιστία του κάθε παράγοντα που εμπλέκεται στο εμπόριο ή στον τομέα των υπηρεσιών δεν είναι αρκετή από μόνη της. Οι αγορές απαιτούν επίσης επάρκεια του θεσμικού πλαισίου κάτι που στην Κύπρο, όπως όλοι αντιλαμβανόμαστε και όπως επιβεβαιώνουν διεθνείς οργανισμοί, υπάρχει. Κυρίως όμως ιδιαίτερες διαστάσεις προσλαμβάνει η πιστή εφαρμογή του γράμματος και του πνεύματος αυτού του θεσμικού πλαισίου όπως και η δεοντολογική συμπεριφορά των εμπλεκόμενων. Οι παράγοντες των οποίων καθήκον είναι η διασφάλιση της εφαρμογής του θεσμικού πλαισίου, έχουν αυξημένη υποχρέωση να είναι άτομα ακραίας εντιμότητας και η συνολική συμπεριφορά και στάση τους να καθοδηγείται από τις αρχές και τους κανόνες της δεοντολογίας.

Η καθιέρωση του νησιού ως ένα κομβικής σημασίας χρηματοοικονομικό κέντρο, απαιτεί την ενίσχυση των θεσμών και την καταπολέμηση των όποιων φαινομένων διαφθοράς και διαπλοκής παρουσιάζονται, εν τη γενέσει τους. Καμιά κοινωνία και καμιά οικονομία δεν κατάφερε να ξεπεράσει τη μετριότητα και να επιτύχει το βέλτιστο χωρίς να επιδείξει μηδενική ανοχή σε φαινόμενα σήψης. Εκεί που υπάρχει ανάληψη προσωπικής ευθύνης, εκεί που το αίσθημα της αξιοκρατίας και της τιμιότητας εμπεδώνεται στη συνείδηση του κόσμου, εκεί υπάρχει και η πρόοδος. Τα παραδείγματα καταστροφικών με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εξελίξεων, λόγω ακριβώς της ανοχής αλλά και καλλιέργειας της διαπλοκής, δεν είναι λίγα.

Προετοιμάζοντας αυτή την παρουσίαση, σκεφτόμουνα επίμονα ποιο είναι εκείνο το ένα στοιχείο που ως Κύπρος οφείλουμε να διαφυλάξουμε ως κόρη οφθαλμού ώστε να ξεπεράσουμε αυτό που ήδη έχουμε ως οικονομία επιτύχει και να στοχεύσουμε στο ιδεώδες. Να μπορέσουμε κάποια μέρα να παραδώσουμε στα παιδιά μας ένα περιβάλλον που θα τους ωθεί σε ακόμη περισσότερη γνώση, σε ακόμη πιο ψηλούς στόχους, σε ευκαιρίες και επαγγελματικές προοπτικές που σήμερα εξ' ανάγκης αναζητούν στο εξωτερικό.

Κατέληξα ότι το στοιχείο που θα έκανε τη διαφορά είναι αυτό της εντιμότητας, της αξιοπιστίας. Η ηθική είναι μια από τις δυνάμεις που διαμορφώνουν τις ανθρώπινες κοινωνίες. Ασφαλώς και τις επιτυχημένες οικονομίες και το εξέχον επιχειρείν. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, «η ηθική εξ έθους περιγίγνεται, όθεν και το όνομα. Ουδεμία των ηθικών αρετών φύσει ημίν εγγίγνεται». Η ηθική αρετή δεν είναι έμφυτη, αλλά δεν είναι ούτε ενάντια στη φύση. Ο άνθρωπος έχει από τη φύση του ένα στοιχείο που σχετίζεται με την αρετήν: την προδιάθεση για τις ηθικές αρετές. Έχει τη δυνατότητα να τις δεχτεί και με την αγωγή και τη συνήθεια να τις αναπτύξει και τελικά μέσω των ηθικών αρετών να ξεφύγει από την ατέλεια και να προσεγγίσει την τελειότητα.

Η Κύπρος βρίσκεται σήμερα σε ένα κομβικό σημείο. Η οικονομική κρίση, που επιδείνωσε αλλά δεν δημιούργησε τα διαρθρωτικά μας προβλήματα, είναι φαινόμενο προσωρινό. Μπορεί να αντικριστεί ως μια ευκαιρία για να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά κάποιες χρόνιες αδυναμίες μας. Μπορεί όμως και να περάσει με αποσπασματικά μέτρα που δεν βελτιώνουν μακροπρόθεσμα την οικονομία μας. Και εάν τελικά αυτή θα είναι η επιλογή μας, θα πρέπει να γνωρίζουμε ότι τα προβλήματα δεν θα μείνουν για πάντα κάτω από το χαλί. Όταν τελικά θα σταθούν επιτακτικά μπροστά μας, πολύ φοβάμαι ότι οι διορθωτικές ενέργειες που θα αναγκαστούμε να κάνουμε θα είναι ιδιαίτερα επώδυνες.

Η Κύπρος και ο λαός της γνωρίζουν από δυσκολίες. Κυρίως όμως γνωρίζουν ότι τα καλά κόποις κτώνται. Όταν το 1974 η τουρκική εισβολή διέλυσε σχεδόν την οικονομία μας, αποστερώντας μας το μεγαλύτερο μέρος των πλουτοπαραγωγικών μας πόρων, δεν αδρανήσαμε. Οι τότε ηγέτες επέδειξαν αποφασιστικότητα και θέτοντας πάνω από όλα το κοινό καλό έσπευσαν και έλαβαν μέτρα που υπό άλλες συνθήκες θα θεωρούνταν αδιανόητα. Το κράτος δεν πήρε το ρόλο του ιδιωτικού τομέα, δεν έγινε επιχειρηματίας. Αντ' αυτού έδωσε γενναιόδωρα κίνητρα στον ιδιωτικό τομέα και άφησε τους επιχειρηματίες να αναστυλώσουν τα ερείπια, να δημιουργήσουν ανάπτυξη και να αδράξουν τις όποιες ευκαιρίες. Αποτέλεσμα ήταν, όπως αναφέρει σε ομιλία του ανασκοπώντας τις οικονομικές εξελίξεις του 1977 ο τότε

Υπουργός Οικονομικών Ανδρέας Πατσαλίδης (Πατσαλίδης, 1977), ο στόχος που είχε τεθεί με το δεύτερο έκτακτο σχέδιο οικονομικής δράσης για ανάπτυξη με ρυθμούς 6% έως 7%, να υπερακοντιστεί.

Μέτρα όπως η παροχή κυβερνητικών εγγυήσεων για δανεισμό επιχειρήσεων στον τουριστικό, βιομηχανικό και ευρύτερο κατασκευαστικό τομέα και κυβερνητικών εγγυήσεων για εξαγωγές (Χριστοδούλου, 1992), αποτέλεσαν τολμηρές αλλά απαραίτητες ενέργειες που εφάρμοσε το τότε οικονομικό επιτελείο και οι οποίες αποδείχθηκαν σωτήριες αφού κάλυψαν το κενό εμπιστοσύνης που υπήρχε, περιόρισαν τους επιχειρηματικούς κινδύνους και έδωσαν ουσιαστική ενθάρρυνση στις παραγωγικές επενδύσεις.

Η τότε κυβέρνηση εφάρμοσε πρόγραμμα περισυλλογής προκειμένου να εξοικονομήσει πόρους και να οδηγήσει την οικονομία εκτός της ύφεσης. Δε δίστασε μάλιστα να προχωρήσει νομοθετικά σε μείωση «όλων των μορφών χρηματικών εισοδημάτων» (Πατσαλίδης, 1975). Συγκεκριμένα, μειώθηκαν οι μισθοί σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα με ειδική νομοθεσία μέχρι 25%. Ανάλογη μείωση, μέσω ειδικής έκτακτης προσωρινής εισφοράς, έγινε και για άλλες μορφές εισοδήματος πέραν των μισθών όπως για παράδειγμα, τα ενοίκια.

Σήμερα η Κύπρος βιώνει μια πρωτόγνωρη οικονομική ύφεση, την πρώτη και σημαντική από την περίοδο 1974 – 75. Μπορεί να κερδίσει το στοίχημα και να αναδειχθεί και πάλι δυνατότερη, έτοιμη για ένα δεύτερο «οικονομικό θαύμα». Το κράτος έχει βασικό ρόλο να επιτελέσει. Οφείλει και πρέπει να δημιουργήσει συνθήκες ευνοϊκού επιχειρηματικού κλίματος και να επιδιώξει την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των περιορισμένων του πόρων.

Το μέγεθος της σημερινής κρίσης δεν μπορεί να συγκριθεί με το κτύπημα που δέχθηκε η κυπριακή οικονομία το 1974. Οι μέθοδοι για την αντιμετώπιση και τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν τώρα, δεν χρειάζεται να είναι τόσο δραστικά όσο τότε, πρέπει όμως να είναι ανάλογα. Ο περιορισμός των μη παραγωγικών δημοσίων δαπανών είναι αναγκαίος γιατί μόνο έτσι μπορούν να αποδεσμευτούν πόροι οι οποίοι θα διοχετευθούν στην οικονομική ανάπτυξη και στον περιορισμό της ανεργίας.

Αυτό που τελικά χρειάζεται, όπως και το 1974, είναι θάρρος και αποφασιστικότητα για να προχωρήσουμε μπροστά. Η ιστορία δεν είναι επιεικής με αυτούς που υπολείπονται θάρρους. Η αναβλητικότητα και η κωλυσιεργία καταλήγουν μόνο στη συσσώρευση των προβλημάτων και αποστερούν το λαό από ένα λαμπρότερο μέλλον. Όλοι μας έχουμε την υποχρέωση να

σταθούμε στο ύψος των περιστάσεων και να παραδώσουμε ένα καλύτερο αύριο. Στην παρούσα δύσκολη συγκυρία, απαιτείται η συμβολή και των πολιτικών και των οικονομικών φορέων και των εργοδοτών και των εργοδοτούμενων.

Κλείνοντας θα ήθελα να επισημάνω αυτό που και ο συγγραφέας τονίζει στον πρόλογο του Λευκώματος: «Φιλοδοξία της έκδοσης αυτής δεν είναι να διαδραματίσει ρόλο επιστημονικού εγχειριδίου, ακαδημαϊκού συγγράμματος ή οικονομολογικής ανάλυσης». Φίλε Ιωσήφ, εγώ λέω ευτυχώς. Βιβλία ακαδημαϊκά υπάρχουν πολλά. Μερικά από αυτά θα διαβαστούν μόνο από άλλους ακαδημαϊκούς. Το δικό σου έργο φίλε Ιωσήφ, είναι για τους πολλούς πρακτικά δημιουργικούς. Γιατί όταν αγνοούμε την ιστορία, αναλαμβάνουμε ένα μεγάλο ρίσκο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, Β 1, 1-3, Έκδοση Πάπυρος, 1975.

Πατσαλίδης, Ανδρέας (1975) «Οικονομικαί επιπτώσεις εκ της τουρκικής εισβολής και επαναδραστηριοποίησης της οικονομίας», Ομιλία στην Πνευματική Στέγη Λευκωσίας.

Πατσαλίδης, Ανδρέας (1977) Αποσπάσματα από ομιλία, αναδημοσιεύονται στο Ι. Π. Ιωσήφ *Κύπρος: οικονομία και επιχειρήσεις, 50 χρόνια, 1960-2010*, Νόμισμα Εκδοτική, 2010.

Χριστοδούλου, Δημήτριος (1992) *Inside the Cyprus miracle: The labours of an embattled mini-economy*, Minnesota Mediterranean and East European Monographs, University of Minnesota.